

JEDENÁCT DOTAZNÍKŮ JIŘÍHO GRUŠI

JIŘÍ GRUŠA JE NEJEN BÁSNÍK A SPISOVATEL, ALE TAKÉ VÝBORNÝ ORGANIZÁTOR A PRAKTICKÝ POLITIK. ŠKODA JEN, ŽE HO ČESKÝ KOCOURKOV ZNECHUTIL DO TÉ MÍRY, ŽE SE ROZHODL ŽÍT V NĚMECKU. TENTO ROZHOVOR JSME USKUTEČNILI NA DÁLKU, TAKŽE SI PŘEČTETE DVANÁCTÝ DOTAZNÍK JIŘÍHO GRUŠI, NA KTERÝ OVŠEM ODPOVĚDĚL DOBROVOLNĚ...

Jiří Gruša si zařizoval vilu v bezprostřední blízkosti tehdejšího prezidenta Václava Havla, ale jeho zkušenosti z politického života v Praze mu zřejmě napověděly, že jeho racionální, chytrá činnost tu nemá naději na vítězství. Místo v Praze tedy žije u Bonnu...

Dělali jsme spolu před více než 10 lety rozhovor do Ledererových Českých

rozhovorů po 25 letech. Co se vám od té doby podařilo a co pokládáte za prohru?

Odjít do Temelína coby WC-reaktor mezi Čechy a Rakušany plus degradovat Benešovy dekrety na rituální žvást lokálních nacionalů. Nepovedlo se mi nepodlehout ješitnosti, když jsem byl lán do funkce ředitele Diplomatické akademie ve Vídni. Proto jsem uvěřil kakánskému slibu, že budu mít volnou ruku k prosazení konceptu, se

kterým jsem vyhrál tendr. Teď si tu ruku musím mazat opodeldokem jako Švejk kdysi kolena.

Zabýval jste se česko-německými vztahy, ale to byl kardinální problém už v 19. století. Tehdy jsme proti Němcům hájili svou obrozenou existenci. Jak se ty vztahy měnily v průběhu 20. století?

Cha, to je otázka na tlustou knihu! Tedy jen teze: Němci i Češi měli společný problém, když se po Francouzské revoluci chopili myšlenky národního státu. Předtím žili v územní a nacionální promiskuitě. Teď museli do kotle *nation and state building* čili do vývažovny národní státní jednoty. Tam se vaří dlouho a vždycky to bolí – viz Kosovo, Gruzie. Naše promiskuita si říkala Reich, říše. Vlastně „ruč“, tedy to, zač ručí panovník ozbrojenou rukou. Protože se to chtělo podobat starému Římu, říkali si to *Imperium Romanum* a Češi tam měli solidní místo. Jinak by se Praha sotva stala říšskou metropolí, kde jistý Karel, kterého jsme si nedávno zvolili za největšího Čecha, vydal Zlatou Bulu, která ten podnik kodifikovala až do roku 1806.

Do Napoleona a Slavkova?

Ano, až s tímto ctižádostivým mužem přestaly říše fungovat a unie Evropa ještě neměla. A tak, ač se myšlenka individuality a nacionální rovnoprávnosti zrodila z reformačního úsilí jak Čechů, tak Němců, nový nacionalismus ji relativizoval. Francouzi to zkusili s Bonapartem a Němci s Bismarckem. I ve Vídni chtěli radši dualismus než realismus, takže rozpoutali „druhou Třicetiletou válku“ (1914–1945), ze které se však nevyvoila tisíciletá říše Germánů, ale revitalizovaní Češi, Poláci a další minihráči.

Ti, kteří v rámci té první Třicetileté války (1618–1648) museli z politické mapy?

Tomu se říká dějinná ironie. Češi pak museli do komunistické kloaky a Němci si pořídili ústavní stát. Do národního se stačí narodit, ústavní musíte ustavit. Úspěch Spolkové republiky Německo ale nakonec pomůže i Čechům. Guláš z kotlíků roku 1989 už chutná všem.

Přispěl jste k tomu, hlavně diplomaticky, že se dnes posuzují v nové rovině, z hlediska rovného práva?

Říká se, že každý má tolik práva, kolik má moci. Z toho ovšem – opět ironicky – plyne, že s úbytkem mocenské koncentrace práva přibývá. Všichni jsme prodělali redukci sebe-zvětšovacími snah. My máme Česko a Slovensko, Němci Německo a Rakousko atd., atp.

Žil jste dlouho v Německu, jaký je zásadní rozdíl mezi Čechem a Němcem? Inu, že Německo je menší svět a Česko menší stát.

Pokládáte se za Evropana, který přesto musel v životě vyplňovat jedenáct různých dotazníků?

Jako autor románu *Dotazník* vím, že každý takový dokument je adaptační výslech. Obstojíte v něm, když správně lžete. Nebo když si začnete otázky klást sám. Každá odpovědnost znamená odpověď. Na vlastní, nebo na cizí ptání. Kdyby se EU ptala tak drasticky, jak někteří národní euforici tvrdí, nemohla předeevším přijmout Itálii a včera Česko. O něm se vědělo – byl jsem u toho dost zblízka –, že je to Klausova klausura. Evropa je všeňování, ne vylučování, proto se bosové blbostí cítí ohroženi. Vědí, že dojde i na ně.

Věříte v Pánaboha? Je to při jednání s lidmi výhoda?

Pánbůh není výhoda, nýbrž jen „hod“. Hodnota házení, o kterém nerozhodujeme sami, kterého se však nesmíme bát, jestliže nechceme, aby se nám přihodila fatální nehoda.

Mluvíte také někdy s Bohem a žádal jste ho, aby vám určil životní úkol?

Vždycky jsem se snažil rozlišovat „slovo boží“ od slov kazatelů. Profétismus, víra v příchod proroka, mi vadil a dodnes jsem přesvědčen, že ve svých vědeckých převlecích lidem nejvíc škodí. Jestliže Bůh je, jak v Evropě po starořecku tvrdíme, slovo neboli *logos*, neměli bychom zapomínat, že etymologicky by se to dalo přeložit jako *lhoš*. „Legein“, mluvit obsažně, a „lhát“, mluvit jen tak, jsou dvojčata. *Logos* však poznáte podle toho, že je propojen s rizikem pro toho, kdo se ho odváží, protože úvaha je také odvaha.

Jak to bylo u vás osobně?

V roce 1980 jsem nevěděl, jak dál, a zastavil se na cestě z chalupy v tzv. Palládiu země České, ve Staré Boleslavi. V tom barokně kýčovitém kostele jsem se poměrně drze ptal slavného mariánského obrazu: „*Krucinál, tak mi už řekni, co dál!*“ Když jsem pak dorazil domů, a to

prosim před svědky, našel jsem ve schránce pozvání do Ameriky. Jel jsem tedy tam.

Měl jste těch úkolů mnoho. Na jedné straně se umělecky vyjadřovat ke světu, hledat svou identitu, komunikovat se světem a lidmi, prosazovat to, co jste považoval za správné – třeba dovést do určitého konsensu česko-německé vztahy, pracovat jako prezident světového PEN klubu, diplomat, jako ředitel Diplomatické akademie, velvyslanec...

Bez té americké zkušenosti bych velvyslancem nikdy nebyl.

Co vás bavilo na diplomacii?

Zjištění, že pravda má verze, že to však neznamená její oslabování.

Co budete dělat teď, když odcházíte z funkce prezidenta PEN klubu?

Tento týden (*pozn. red.: v květnu 2009*) jsem odešel z Akademie a na podzim opustím PEN. Právě jsem se odstěhoval do Merlu. To je ves kousek od Bonnu. Ves jako vesmír. Zde budu

SVOBODA JE KATEGORIE OSOBNÍ MOCI. SMÍTE TO, CO VÍTE, A MŮŽETE, NAČ SE ZMŮŽETE.

earl of Merl, hrabě Merlický. Mám tu už kocoura Merlinu. Na české vsi bych krasosmutněl, švejkoval nebo hrabaloval. Tady můžu grušovat a díky e-mailům i česky. Není to tedy emigrace, ale migrační mimikry.

Staráte se mnoho let o Českou knihovnu v Německu. V jakém bodě své existence je v současné chvíli?

Nedávno vyšel její poslední – třiatřicátý – svazek. Německý prezident uspořádal v berlínské Bellevue slavnost. Je to totiž dosud nejobsáhlejší kompendium českého psaní v němčině. Neměl jsem vliv na redakci. Sehnal jsem pouze prostředky na vydání. Tituly vybrali němečtí bohemisté. Jeden náš národní komentátor však prohlásil, že se obejdeme bez podobných milodarů. Souhlasím. Ale neměl by psát pro své česshousenské chlebobárce.

Napsal jste, že váš krásný slabikář se vlastně nepoužívá ve školách...

Napsal jsem jej nejprve pro děti českých exulantů, aby se nemusely učit z komunistických učebnic. Když jsem se pak stal ministrem školství, přišel za mnou jeden milý člověk, že by to vydal. Jenže to už jsem musel říci: never.

Jiří Gruša

(* 1938, Pardubice) vystudoval Filozofickou fakultu UK v Praze, obor filozofie a historie; promoval v roce 1962. Zakládal časopisy *Tvář* a *Sešity pro literaturu a diskusi*, byl redaktorem *Nových knih*. Roku 1968 ho postihl zákaz publikování. Po roce 1970 pracoval jako administrativní úředník, podnikový psycholog, knihovník, stavební polír a referent ve stavebních družstvech. V roce 1981 odcestoval na stipendium do Ameriky, ale před návratem mu bylo odňato československé občanství; v letech 1982–1990 žil v SRN. Od ledna 1990 se stal zaměstnancem ministerstva zahraničních věcí, posléze velvyslancem ČR ve Spolkové republice Německo (1991–1997). Několik měsíců byl v české vládě ministrem školství (1997–1998), posléze velvyslancem v Rakousku (1998–2004). Roku 2003 se stal předsedou mezinárodního PEN klubu. Od roku 2005 je také ředitelem Diplomatické akademie Vídeň.

Vydal nejdřív básnické sbírky, *Tomu* (1962), *Světluo lhůtu* (1964), *Cvičení mučení* (1969), *Modlitba k Janince* (1969–1973). Za normalizace vycházely jeho knihy jen v samizdatu nebo v zahraničí: romány *Dámský gambit* (1972), *Mimner aneb Hra o smraďocha* (1969), *Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přítele* (1975), *Doktor Kokeš – Mistr Panny* (1980), slabikář *Máma, táta, Eda a já* (1988). Byl spoluautorem *Slovníku českých spisovatelů 1948–1979*, který vyšel v Torontu v roce 1982. V roce 2001 vyšly jeho eseje *Česko – návod k použití* a v roce 2003 *Šťastný bezdomovec* a také dvě básnické sbírky *Les babylon/Bludné kameny* (1998). A v roce 2004 vyšla kniha rozhovorů Jiřího Gruši s Daliborem Dobříšem *Umění stárnout*.

Co kladete v životě na první místo: charakter, práci, kterou má člověk rád, talent, štěstí, chytrost (ne vychytralost)?

Ze starého výčtu ctností je pro mne na prvním místě **temperantia** neboli uměřenost. Moudrost, statečnost a spravedlnost následují. U těch se totiž můžete odvolat na předlohy. Míru však musíte mít sám.

V rozhovoru s Daliborem Dobiášem konstatujete, že Češi se neobklopují moderní technikou (v Bonnu) a že vůbec mají rádi neschopné lidi. Co když už Češi nejsou schopní solidní práce, protože ji nikdo na nich nechtl? Neměl jste působit tímto směrem? Nebo jste to vzdal?

To bylo před dvaceti lety. Šokovalo mě, že na mém stole v Merlu, ani ne deset kilometrů odtud, bylo víc bitů, než na ambasádě, která měla čelit německé zpupnosti. Šlo mi tenkrát o popis režimu, který inteligenci hubil v její lidské podobě, aniž mu došlo, že také mašiny jsou **humanum**. Ty ho nakonec pohřbily. Jinak je ale český inžar vitální fenomén. Odolal ruské říši stejně jako předtím té německé. Nejlip ho ztělesňuje kutil s trojjazyčným jménem Jára da Cimrman.

Vždycky vám šlo o svobodu. Umějí si jí Češi vážít, potřebují ji?

Svoboda je kategorie osobní moci. Smíte to, co víte, a můžete, nač se zmůžete. Existuje cosi jako

největší trojice svobody. Bůh Otec ztělesňuje kontingenci neboli nahodilost bytí. Vědomí, že „život je jen náhoda“, jak praví geniální píseň, příslovečně vzniklá v Osvobozeném divadle první republiky. Bůh Syn je riziko neboli zjištění, že náhoda může být nehoda. A Bůh Duch je odvaha úvah. Češi jsou sice známí tím, že zvažují příliš dlouho, to ale není důkaz jejich zbabělosti. Mají jen dlouhou zkušenost s nehodami náhod. Přesto, kdybyste před dvěma stoletími při zpovědi v Týně nad Vltavou vylíčili farář Puchmajerovi dnešní Česko, nedal by vám rozhršení. Myslel by si, že si Hospodina pletete s hospodou, kde jste se právě moc napil. Puchmajer zachraňoval češtinu a propadal často chmurám.

Co říkáte tomu, jak se v současnosti dělá politika na české scéně?

Když jsme poprvé od Karla Čtvrtého – a propos Čtvrtý byl po Karlu Velikém, po tomto nečeském papaláši, který obrátil Evropu naruby – měli konečně příležitost udělat něco evropsky chytrého, zachovali jsme se jako za krále Lenocha. Tak se v Německu říkalo Václavovi, Karlovu synovi, který byl jediným panovníkem sesazeným pro blbost. Obklopen českými rádci, podělal, co se dalo. Máme tedy i v malých tradici. Nicméně v postnacionální éře produkují naši Vašci nikoli husity, nanejvýš husí kůži.

Stěhujete se natrvalo do Bonnu, protože jsou tam férovější vztahy

a chytřejší lidi? Diplomacie vás už neláká?

Mně se líbí zdejší nepotměšilost. A chytřejší přinejmenším byli. Kde nám byl korunován největší Čech za šéfa Říše? No přece v bonnském dómu!

Také jste napsal, že jste šťastný bezdomovec. To slovo má pachut'. Není lepší být Evropan nebo dokonce světoobčan?

Určitě. Německy se ta kniha jmenuje *Glücklich heimatlos*, cosi jako „šťasten i bez domova“. Ale slovo Heimat má jiné konotace. I když náš „Kde domov můj“ se pokoušel o jejich nápodobu, přesto jsme rovnítko mezi domov a štěstí kladli opatrněji. A tím, jak se svět nyní scvrkl, je jistota domoviny sentimentální malér. Zaslíbená země se dnes jmenuje Babylonie a vyvolených národů je habaděj. Poznáte je podle toho, že se, jak říkával Masaryk, nebojí a nekradou.

Píšete, nebo se chystáte psát – kromě básní a esejů – také nějaký román?

Chystám, ale nevím, jestli to ještě umím. Většinou mě napadá něco esejistického.

Jak jste prožíval život jako člověk, politik, novinář, spisovatel?

Jako Gruša, který byl občas příliš politizován, protože psal, jak mu zobák narost.

Myslíte, že si zasloužíme takovou historii, jakou máme?

Jak řečeno, historie jako filozofický pojem je poměrně čerstvé děcko. Historie jako vyprávění příběhů je ale starý um. Zkusme to tedy s lepšími vypravěči.

Psaní jako spása duše. Platí to?

S psaním duše přibývá, a to je velmi zdravé.

Cvrlikali jste vždycky, když mělo dojít k výbuchu?

Každý literát je tak trochu důlní kanárek. Ale Aquilea nebo tsunami překvapily i mne.

Má plebejství souvislost s hašteřením?

Kdysi mělo. Dnes je ale hašteření beztrádní, postnacionální a globální twitter. Cvrkot či cvrlikání, jak jste právě sama hezky řekla. Dnes cvrlikají i patriciové.

Co čtete?

Spíš lexika než romány. Někdy básně.

text: Milena Nyklová, foto: David Turecký

AKTUALITY A UDÁLOSTI

DODATEČNÁ ZPRÁVA Z PULY

V rozhovoru nazvaném *Nahlédnutí do duše* v letošním GRAND BIBLIU (dvojčíslo 1/2–2009) jsme s šéfredaktorem tohoto časopisu vzpomínali i na naše společné akce na „istrijském veletrhu knih a snů“ v Pule, který se koná od roku 1995 vždy během prvních čtrnácti dnů prosince. Česká literatura je na něm pravidelně zastoupena už od jeho 7. ročníku v roce 2001, méně v jeho části veletržní, daleko více v té doprovodné – festivalové. Tradice, zahájená na samém počátku nového století a tisíciletí, pokračuje až do dnešních dnů. V roce 2007 zde byla představena obsáhlá antologie „tisíce let charvátské poezie

v díle stovky básníků“ *Koráb korálový*, o jejímž významu promluví nejen někteří v ní zastoupení básníci, ale i literární vědci.

V roce 2008 byl jedním z hlavních hostů festivalu český a už také i německý spisovatel Jiří Gruša, v posledních letech prezident Mezinárodního PEN klubu a ředitel Diplomatické akademie ve Vídni. Jeho knihu *Návod k použití pro Česko a Prahu* vydalo v překladu do charvátsčiny záhřebské nakladatelství Antibarbarus (viz obr.) a spolu s autorem ji do Puly přijeli představit český velvyslanec v Charvátsku Karel Kühnl, ředitelka nakladatelství Simona Goldsteinová a níže podepsaný iniciátor celé akce.

text: Dušan Karpatský